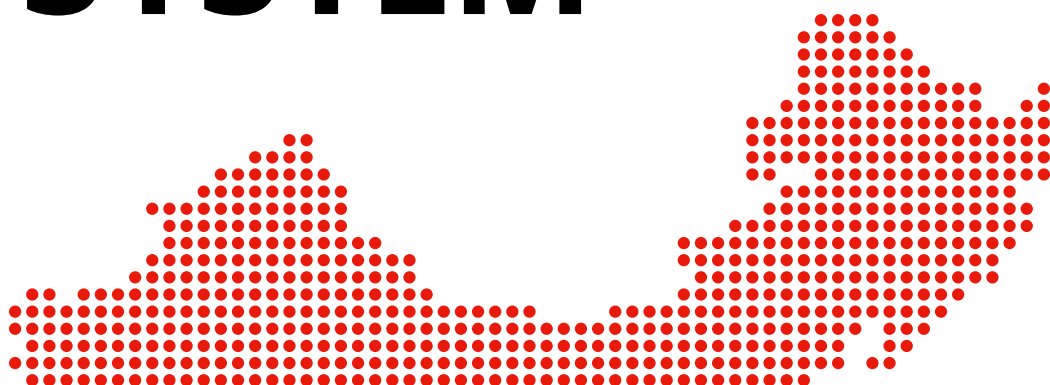
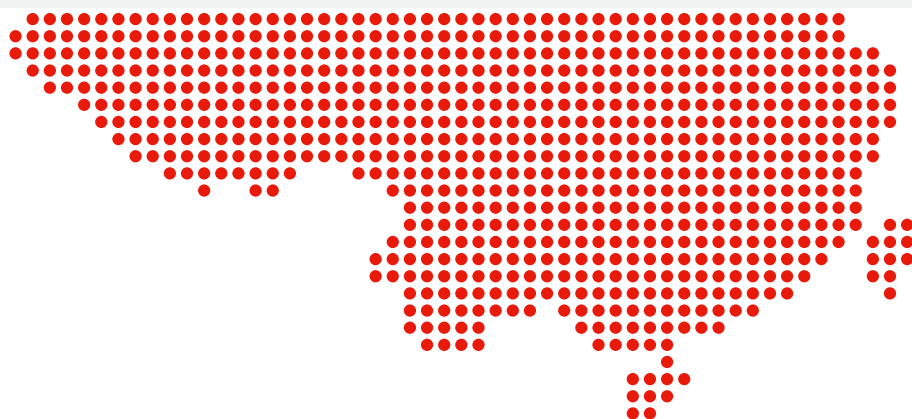

ČÍNSKÝ EKONOMICKÝ SYSTÉM

Tržní ekonomika, či státní kapitalismus?

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.*

Ing. Jan Bejkovský, Ph.D.

Čínský ekonomický systém

Tržní ekonomika, či státní kapitalismus?

Kniha je monografie

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401

www.grada.cz

jako svou 7943. publikaci

Odborní recenzenti:

doc. Ing. Zuzana Stuchlíková, Ph.D. (FMV VŠE)

doc. Ing. Vladimír Benáček CSc. (FSV UK)

Vydání knihy schválila Vědecká redakce nakladatelství Grada Publishing, a.s.

Odpovědná redaktorka Lenka Zajíčková

Grafická úprava a sazba Eva Hradiláková

Návrh a zpracování obálky Vojtěch Wagner

Počet stran 224

První vydání, Praha 2021

Vytiskla Tiskárna PROTISK, s.r.o., České Budějovice

© Grada Publishing, a.s., 2021

ISBN 978-80-271-4112-8 (ePub)

ISBN 978-80-271-4111-1 (pdf)

ISBN 978-80-271-1270-8 (print)

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ	5
O AUTOROVI	6
ÚVOD	7
1. SVĚTOVÁ EKONOMIKA A EKONOMICKÉ SYSTÉMY	21
1.1 Základní paradigmaty mezinárodní politické ekonomie ve vztahu k ekonomickým systémům	26
1.2 Tržní selhání a státní zásahy	32
1.3 Ekonomické systémy	38
1.4 Státní kapitalismus versus tržní ekonomiky	54
1.5 Pilíře státního kapitalismu	58
1.6 Čínská specifika v rámci světové ekonomiky	67
2. ČÍNSKÉ EKONOMICKÉ MYŠLENÍ	73
2.1 Čínská východiska studia ekonomického uspořádání	74
2.2 Konfucianství a jeho vliv na čínské ekonomické myšlení	78
2.3 Čínští ekonomičtí myslitelé a reformátoři	82
3. SMĚŘOVÁNÍ ČÍNSKÉHO EKONOMICKÉHO SYSTÉMU	97
3.1 Hospodářské reformy	98
3.2 Státní sektor v čínské ekonomice	116
3.3 Čínský státní podnik jako reprezentant státního vlastnictví	135
3.4 SASAC, státní podniky a státní vliv	141
4. PROJEVY STÁTNÍHO KAPITALISMU	151
4.1 Dotace v čínské ekonomice	156
4.2 Financování – podpora od státních bank	166
4.3 Automobilový průmysl – případová studie	175

SHRNUTÍ A PERSPEKTIVY DO BUDOUCNA	187
SUMMARY	197
SEZNAM UŽITÝCH ZKRATEK A TERMÍNŮ	199
SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ	202
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	203
DALŠÍ ZDROJE K TÉMATU A ZAMYŠLENÍ	216
SEZNAM PŘÍLOH	217
1. Seznam institucí, s jejichž představiteli byly vedeny rozhovory o povaze čínského ekonomického systému	217
2. Orientační přehled čínských dynastií	218
3. Hlavní výzkumné otázky diskutované při rozhovorech	220
4. Hlavní reformní kroky	221
5. Vlastnická struktura akciových bank	224

POZNÁMKA: V této vědecké monografii je pro přepis čínštiny užíváno oficiální čínské transkripce pinyin kromě případů, kdy je ustálený český název (např. Šanghaj nebo Peking). Pinyin je pro své celosvětové rozšíření užíván místo české transkripce z důvodu snadnější orientace čtenáře v literatuře v cizích jazycích.

PODĚKOVÁNÍ

Česká veřejná diskuse o Číně je v posledních letech bezesporu velmi polarizovaná. V médiích i jinde je možné se dočíst celé řady jednoznačných soudů o tom, jaká Čína je či není. Společným jmenovatelem obvykle je zcela zřejmá aplikace našich českých reálií, předsudků a myšlenkových proudů na hodnocení dění v Číně. To ovšem není vhodná cesta k porozumění Číně. Ať už je Čína jakákoli, vždy bude jiná než naše země v srdci Evropy. V rámci akademické výuky, při odborných diskusích a dalších setkáních jsem dlouhodobě postrádal ucelený materiál o současné čínské ekonomice v češtině. Materiál, který by ukázal, jak funguje čínský ekonomický systém, v čem je podobný tomu našemu a v čem je naopak odlišný.

Právě tuto mezeru se pokouším knihou, která se vám dostává rukou, zaplnit. Rád bych na stránkách této knihy zkombinoval výsledky mého akademického bádání s reálnými zkušenostmi ze života i obchodního prostředí v Číně. V knize se snažím o celkový pohled na čínskou ekonomiku, bez ideologických či jiných předsudků. Cílem monografie je prohloubit porozumění o čínské ekonomice u nás, což je v době rostoucí polarizace mezi západem a Čínou důležitější než kdy dříve. Věřím, že kniha je vhodným příspěvkem do české debaty o Číně přinášejícím nové myšlenky, podněty a témata.

Psaní knihy je dlouhodobým procesem, při kterém autor rozvíjí nejen své odborné poznání, ale i sám sebe. Rád bych poděkoval kolegům, kteří se na tomto rozvoji podíleli. Zejména bych rád poděkoval recenzentům za jejich přínos ke zkvalitnění a zpřesnění knihy a za jejich mnohé užitečné podněty. Za podporu a pomoc v průběhu procesu přípravy knihy bych chtěl poděkovat mé rodině.

O AUTOROVÍ

Ing. Jan Bejkovský, Ph.D. se Číně věnuje dlouhodobě, a to jak v akademické oblasti, tak i v oblasti česko-čínských obchodních projektů. Studoval na FMV VŠE v Praze a sinologii FF UK. V Číně strávil autor na studijních výzkumných pobytech téměř dva roky. V rámci doktorského studia i po úspěšném získání doktorského titulu na FMV VŠE přednášel posluchačům magisterského studia předměty Historické reálie Číny a Světová ekonomika. Při svém působení v Centru asijských studií FMV VŠE byl ředitelem

letní školy China-CEE Summer School a vedl výzkumný projekt *Belt and Road Initiative as a New Stage of Chinese Global Activity* zaměřený na čínské aktivity v zahraničí. O Číně nebo čínské ekonomice napsal celou řadu akademických článků i komentářů do českého denního tisku. O čínské ekonomice a vztazích mezi Čínou a Evropou jako hostující profesor přednáší na Beijing University a Shandong University of Finance and Economics a vystupoval na konferencích po celém světě.

Jeho pracovní zkušenosti z praxe zahrnují zkušenosti z Chinese Desku poradenské firmy Deloitte v ČR i ve Švýcarsku, působení na pozici obchodního ředitele pro oblast východní Asie ve významné české strojírenské firmě a asistence se zakládáním e-shopů pro české firmy na čínských online platformách.

V současnosti autor působí jako ředitel zahraniční kanceláře CzechTrade v Pekingu, o čínské a světové ekonomice externě přednáší studentům na FSV UK a VŠ AMBIS.

ÚVOD

Pokud se dnes náhodný pozorovatel projde po hlavních bulvárech Šanghaje, Kantonu či Pekingu, uvidí nablýskané obchody těch nejdražších značek, okolo projíždějící zahraniční drahá auta a kolemjdoucí s nejnovějším modelem chytrého telefonu či tabletu v ruce. Bude jistě překvapen značným bohatstvím, vysokou životní úrovní a rychlým životním tempem. Na první pohled není vidět žádný rozdíl mezi čínskými, japonskými či korejskými velkoměsty a vlastně ani velkoměsty v USA či Evropě. Tato proměna země, kde teprve před rovnými 40 lety končila Kulturní revoluce, je zázračná. Mnoho povrchních pozorovatelů, ale i odborníků může návštěva těchto metropolí přivést k myšlence, že Čína je standardní moderní tržní ekonomikou dnešní doby. Je tomu ale tak? Vždyť v Číně stále monopolně vládne komunistická strana (dále jen KSČ), státní podniky ovládají více než 40 % aktiv v ekonomice a tvoří největší čínské (a dnes již i světové) společnosti. Rozdíl mezi městem a venkovem je stále obrovský a zahraniční investoři mohou i nadále investovat jen do odvětví, kde jim stát investovat povolí. Až donedávna musely mít luxusní obchody povinně čínského partnera. Zahraniční automobilky tohoto partnera v Číně musí mít dodnes a nesmí vlastnit více než 50 % společného podniku. Také významná část čínských výrobců chytrých telefonů či tabletů je buď přímo státních, nebo má se státem blízké vztahy.

Jak to tedy vlastně ve skutečnosti je? Jakou ekonomikou je Čína? Je tržní, plánovaná, kapitalistická, socialistická, rozvojová, rozvinutá, vyspělá, zaostalá, moderní či tradiční? Právě vymezení samotné podstaty fungování čínské ekonomiky je jedním z hlavních cílů této knihy. Jak je patrné již z množství námátkou vybraných přívlastků, kterými lze ekonomiku popsat, jedná se o úkol velmi složitý. Protože však takto definovaný cíl je při komplexitě daného tématu vlastně nemožné uspokojivě splnit, je nutné si zvolit cíl konkrétnější. Kniha se proto zaměřuje na výše zmíněný nesoulad mezi nesporně moderní ekonomikou Číny a nadále trvajícím státním vlastnictvím a klíčovým vlivem státu v ekonomice. Otázkou je, zda trvajících státních vlastnictví je jen krátkodobou anomálií, jakými

přežitkem dob dávno minulých, který mizí z Číny stejně rychle jako absolutní chudoba? Nebo se naopak jedná o klíčový prvek ekonomiky, na kterém celé hospodářství stojí a roste? Na tyto, ale i další otázky související s čínskou ekonomikou může pomoci odpovědět tato kniha.

Cílem této vědecké monografie je odpovědět na výzkumnou otázku:

Je Čína ekonomikou tržní, ve které je významná úloha státu pozůstatkem transformace od centrálně plánované ekonomiky, nebo je čínský ekonomický systém záměrně zaváděným druhem státního kapitalismu?

Je nutné velmi pečlivě zvolit úhel pohledu tak, aby kniha nesklouzla k prostému popisu čínské ekonomiky. Zároveň je ale výzkumná otázka dostatečně úzká, aby bylo možné zaměřit se pouze na vztah státu a trhu v Číně, či na vliv státu v ekonomice a přístup ke státnímu vlastnictví.

Aby bylo možné odpovědět na definovanou výzkumnou otázku, je nutné si stanovit čtyři dílčí cíle:

- 1. Definice klíčových pojmů a metodologie**
- 2. Analýza čínského ekonomického myšlení**
- 3. Analýza chování čínského státu v ekonomice**
- 4. Analýza konkrétních projevů státního kapitalismu v Číně**

Monografie je rozdělena na čtyři základní kapitoly, které řeší jednotlivé dílčí cíle a představují podklady pro zodpovězení výzkumné otázky. Prvním dílčím cílem, který je řešen v rámci první kapitoly, je definování klíčových pojmů (ekonomický systém, tržní ekonomika, tranzitivní ekonomika), ukotvení knihy metodologicky, ale také zařazení Číny do světové ekonomiky a ekonomických systémů v ní existujících.

Druhým dílčím cílem, jenž se komplexně řeší v druhé kapitole, je analýza relevantních proudů čínského ekonomického myšlení a s ním související dynastické ekonomické praxe, jež umožňuje nahlížet na současnou situaci v Číně optikou nezkrácenou a omezenou časovou perspektivou pouze od roku 1949.

Třetím dílčím cílem je analýza chování státu v ekonomice, která je zkoumána v rámci třetí kapitoly, a zaměřuje se na přístup ke státnímu vlastnictví a schopnost státu ekonomiku ovlivňovat i v rozporu se zákony trhu, ale v souladu s rozhodnutími státu.

Čtvrtým a posledním dílčím cílem je analýza konkrétních projevů státního kapitalismu v Číně, zejména existence mnoha druhů subvencí, úlev a podpor.

Tyto projevy státního kapitalismu jsou zkoumány ve čtvrté kapitole a srovnávány s definicí subvence podle Světové obchodní organizace (World Trade Organisation; dále WTO) a na konkrétních příkladech je ukázán jejich rozsah.

Pro analýzu ekonomického systému Číny je nejdříve potřeba definovat, co je ekonomický systém, tržní ekonomika, přechodová ekonomika a popsat ekonomické systémy v regionu, tzn. specifické asijské ekonomické systémy. Jelikož je Čína obtížně zařaditelná pomocí stávajících nástrojů komparativní ekonomie, je třeba definovat pojem státní kapitalismus, který má k čínskému ekonomickému systému nejbližší. Na Čínu nelze vzhledem k její velikosti a specifičnosti automaticky bez kontextu aplikovat západní klasifikace. Řešit vývoj čínské ekonomiky pouze v tendencích západních kategorií, jako je centrálně plánovaná ekonomika od roku 1949 a tržní ekonomika od roku 1978, je zjednodušení, které neuvažuje nad vždy existujícím výrazným vlivem státu. Proto jsou v knize představeny historicky specifické přístupy k čínské ekonomice.

Na základě ekonomické teorie a historických čínských přístupů k řízení ekonomiky je v knize zkoumána čínská ekonomika a implementace tržních reforem od roku 1978. Následně jsou analyzována konkrétní opatření, zejména to, zda přinášejí implementaci tržních principů stejně jako v případě transformujících se ekonomik v Evropě, jakou byla např. Česká republika. V rámci výzkumné otázky je tedy testováno obecně přijímané paradigma o tom, že Čína směřuje od roku 1978 k tržní ekonomice, a je popsáno zjištění, že stát v určitém bodě cíleně přestal podporovat tržní reformy a soukromé podnikání a začal upřednostňovat státní podniky. V knize jsou tyto případy detailně analyzovány, což spolu s analýzou normativních pramenů umožnilo vyvodit závěr, že čínský stát cíleně podporuje státní vlastnictví a že strana neboli stát ovládá podniky a jejich rozhodování. Cílem podniků není zisk jako v tržní ekonomice, ale definovaný státní cíl. To znamená, že nelze mluvit o tržní ekonomice, ale o státním kapitalismu, jehož průvodním jevem je právě důraz na státní cíl na úkor cílů ekonomických.

Pro objasnění fungování čínského ekonomického systému v praxi jsou v knize ukázány jeho určité projevy a specifika na konkrétním odvětví v podobě případové studie. Pro případovou studii je zvolen automobilový průmysl jako jeden z pilířů čínské ekonomiky. Jsou detailně analyzovány subvence, dotace, půjčky apod. poskytované státem čínským podnikům a zároveň bariéry, kterými stát brání zahraničním podnikům a investorům vstoupit na čínský trh. Tímto je jasně ukázáno, že Čína neplní závazky WTO a není tržní ekonomikou.

Struktura knihy

Na obr. 0.1 je znázorněna struktura knihy. Ta ve stručné podobě zobrazuje logické propojení jednotlivých částí knihy, jejich hlavní zaměření a jejich přínos k odpovědi na ústřední výzkumnou otázku.

1. kapitola	Definice pojmů Definice čínských specifik v rámci světové ekonomiky i asijských ekonomických systémů Definice státního kapitalismu a analýza jeho pilířů
2. kapitola	Analýza čínského ekonomického myšlení s důrazem na roli státu v ekonomice Definice specificky čínských východisek k ekonomickému řízení
3. kapitola	Analýza čínských ekonomických reforem a vlivu státu v ekonomice Testování paradigmatu o směřování Číny k tržní ekonomice Odpověď na výzkumnou otázku na základě analýzy čínské ekonomiky
4. kapitola	Testování paradigmatu státního kapitalismu v Číně Analýza státně-kapitalistických opatření v čínské ekonomice Case study ukazující celkový rozsah těchto opatření v Číně a porušování pravidel WTO
Závěr	Výsledky testování paradigmatu směřování Číny k tržní ekonomice a státního kapitalismu v Číně Zodpovězení a shrnutí výzkumné otázky Zhodnocení limitů a dalšího vývoje státního kapitalismu v Číně

Obr. 0.1 Struktura knihy

Již v úvodu byly použity termíny jako tržní ekonomika, ekonomický systém či státní kapitalismus a mnoho dalších. Ač jde o termíny běžně užívané, každý si pod nimi představí něco odlišného. Je proto nezbytné nejdříve tyto a další termíny související se světovou ekonomikou objasnit a definovat, neboť teprve pak bude možné se začít věnovat Číně jako součásti světové ekonomiky. Tomuto vyjasnění pojmů se věnuje **první kapitola**, v níž je definován pojem ekonomický systém a zkoumány jeho prvky. Dále se první část knihy rovněž zaměřuje na hlavní ekonomické systémy zastoupené v současné světové ekonomice. Následně pojmu přechodová ekonomika a jejím hlavním prvkům, neboť tvoří důležitý referenční bod pro celou knihu. Na základě srovnání existujících ekonomických systémů je pak v první kapitole definován pojem státní kapitalismus, který je stěžejní pro zodpovězení výzkumné otázky.

Vzhledem k dlouhé historii čínské civilizace je neobvyklé, že se západní badatelé, zabývající se čínskou ekonomikou, nevěnují čínskému ekonomickému myšlení posledních téměř 3 tisíc let před rokem 1949.¹ Toto pozoruhodné opomenutí může mít negativní důsledky pro jakoukoli analýzu čínské ekonomiky. Západní badatelé mohou změny v čínské ekonomice vnímat pouze v kontextu přechodu země od centrálně plánované ekonomiky (dále také CPE) k tržní ekonomice a zanedbávají dějinný rozměr tohoto procesu. Čína totiž rozhodně nebyla po celou svoji dlouhou historii zaostalou ekonomikou a už vůbec ne ekonomikou centrálně plánovanou. Dalo by se říct, že celé 20. století je z pohledu vývoje Číny a její ekonomiky naprosto zanedbatelným úsekem. V případě Číny je toto zaměření o to nutnější, pokud uvážíme délku jejích dějin a dlouhá období prosperity a ekonomického rozvoje, která ukazují, že v Číně musel v dynastickém období existovat funkční ekonomický model.² Cílem **druhé kapitoly** je ukázat fundamentální přístupy Číňanů k ekonomice, které mají vliv i na dnešní Čínu a čínskou ekonomiku. Zároveň je smyslem této kapitoly vytvořit vhodný podklad pro zásadní pochopení čínského ekonomického myšlení.

1 „Západní“ zde míněno ve smyslu civilizačním a odkazuje zde i na dalších místech studie na evropskou křesťansko-židovskou civilizaci dle vymezených civilizačních okruhů Samuela Huntingtona.

2 Příkladem může být Marco Polo, který se údajně dostal z Benátek s populací kolem 50 tisíc do Hangzhou, hlavního města dynastie Jižní Song, jehož populace čítala přes milion obyvatel, a kde dle jeho líčení panovalo nebývalé bohatství. Základní chronologie čínských dějin je uvedena v přílohách.

Třetí kapitola staví na základech položených v prvních dvou kapitolách knihy a věnuje se již přímo ústřednímu tématu celé knihy: Odpovědi na otázku, zda státní kapitalismus a jeho prvky, které v současnosti v Číně panují, představují pouze mezistupeň v přechodu země od CPE k tržní ekonomice (kapitalismu volného trhu), či se jedná o záměrně zaváděný druh státního kapitalismu. Aby bylo možné se nad touto komplexní otázkou zamýšlet, je nutné pečlivě zvolit strukturu analýzy a úhel pohledu. Pro rozbor čínského ekonomického systému, respektive státního kapitalismu v Číně, je nezbytné se alespoň krátce vypořádat s povahou hospodářských reforem od 70. let. Vzestup Číny ze zaostalé agrární ekonomiky v ekonomickou velmoc totiž není možné ignorovat. Zároveň ale není reálné se reformám věnovat *per se* do hloubky, neboť by to vyžadovalo odlišné zaměření a jiný rozsah knihy. Proto je začátek třetí kapitoly zaměřen převážně na povahu reforem a jejich hlavní výsledky z hlediska míry vlivu státu v ekonomice a proměn ekonomického systému Číny. Na tomto místě je testováno přijímané paradigma o přímém směřování reforem k zavádění tržní ekonomiky. Pokud Čína od roku 1978 plánovitě směřuje k tržní ekonomice, dá se očekávat, že význam státního sektoru se bude snižovat. V následující části třetí kapitoly je proto provedena jeho analýza. Tento rozbor především odpovídá na otázku, zda je státní sektor v Číně i nadále významnou součástí ekonomiky. Je-li tomu tak, je třeba analyzovat rozsah tohoto významu, odvětvové zaměření a rovněž celkový trend, tedy zda význam klesá či nikoliv. Pokud by stát v Číně plánovitě zaváděl prvky státního kapitalismu, mělo by být možné najít oficiální dokumenty, které by toto směřování podporovaly. Vzhledem k tomu, že hlavními reprezentanty státního sektoru v ekonomice jsou státní podniky, zaměřuje se na ně poslední část třetí kapitoly. Čínské státní podniky se ovšem nyní od státních podniků v bývalých zemích s plánovanou ekonomikou významně liší. Jsou odlišné rozsahem, uspořádáním, úspěšnou expanzí na globální trhy i řízením. Analýza vnitřního uspořádání, fungování a způsobu výběru vedení státních podniků je nutným předpokladem k odpovědi na výzkumnou otázku této knihy. Zhodnocení vlivu státu na řízení státních podniků a jejich užívání k plnění státních cílů jsou proto zaměřením této části. Cílem třetí kapitoly je tedy především odpovědět na výzkumnou otázku ohledně fundamentálního nastavení čínské ekonomiky.

Knihy se nejdříve věnuje průběhu reforem v Číně od roku 1978. Zaměřuje se především na reformy na venkově, které byly vzhledem k rurální povaze země

klíčové pro transformaci celé ekonomiky. Kniha se snaží zmapovat přístupy státu k ekonomice a zaměřuje se na validaci či popření přijímaného paradigmatu o tom, že Čína směřuje od roku 1978 provedenými reformami plánovitě k tržní ekonomice. Po této klíčové analýze je zkoumán rozsah a důležitost státního vlastnictví v čínské ekonomice, které je dodnes velmi významné. A vzhledem k důležitosti státního sektoru v čínské ekonomice se třetí kapitola také zaměřuje na rozbor fungování hlavního představitele tohoto systému zásadního státního vlivu – státního podniku. V knize je analyzován *modus operandi* a struktura státních podniků s důrazem na to, zda stát disponuje nástroji, aby skrze ně mohl plnit cíle, které si určí. Jinými slovy, zda stát v Číně naplňuje v první kapitole definované znaky státního kapitalismu.

Jestliže je státní kapitalismus záměrně zaváděným systémem, je zřejmé, že základní nastavení ekonomiky bude odlišné od běžné tržní ekonomiky. V systému státního kapitalismu stát především dbá o směřování ekonomiky směrem k vytyčeným cílům. Samotná ekonomická efektivita často může být až druhořadá. Detailně se proto **čtvrtá kapitola** zaměřuje i na interakci ústřední a místní vlády a podporu státních podniků ze strany státních bank. Na případové studii je ukázáno, jak kombinace všech druhů této více či méně skryté pomoci domácím podnikům ze strany státu umožnila významný rozvoj čínského automobilového průmyslu. Důležitým závěrem této kapitoly je fakt, že důsledkem takto nastaveného systému ekonomika nefunguje na základě tržně utvářených cen. Stát tedy ovlivňuje ekonomiku pomocí nástrojů, které má k dispozici, aby byly především plněny státní cíle, přičemž ekonomická efektivita je až druhořadá.

Metodický postup

V této podkapitole je popsán postup dosažení cíle a použité metody. Pro vymezení pojmů a jejich definice, tzn. pro vymezení klíčových východisek práce, byla provedena rešerše stávající odborné literatury a následně podrobná analýza relevantních informačních zdrojů. Na základě zkoumání dostupné literatury a syntézy získaných informací autor deduktivně zpřesnil definici klíčového, avšak v literatuře nedostatečně popsaného pojmu státní kapitalismus.

Pro vytyčení pojmů čínského ekonomického myšlení a role státu v ekonomickém uspořádání byla provedena rešerše relevantní literatury a její podrobná analýza. Na základě toho autor definoval specificky čínská východiska

ekonomického řízení, která následně ve vhodných případech porovnal s přístupy evropskými.

Pro vymezení role státu v Číně posloužila analýza průběh ekonomických reforem skrze dostupnou literaturu a také normativní prameny, zejména týkající se státních podniků a jejich řízení. Toto vymezení autor potvrdil kvalitativním výzkumem v podobě strukturovaných rozhovorů se zaměřením na roli státu v Číně. Seznam institucí, s jejichž představiteli rozhovory probíhaly, je uveden v příloze č. 1.

Základní kvalitativní rámec pro rozhovory tvoří podkladový dotazník k rozhovorům uvedený v příloze č. 3. Pro otestování paradigmatu směřování Číny po roce 1978 porovnal autor čínské reformy s reformami v zemích SVE.

Při studování konkrétních projevů státního kapitalismu v Číně autor analyzoval normativní prameny ve vztahu k definici subvence dle WTO a systému čínských subvencí, a také data získaná ze zmiňovaných rozhovorů. K popisu rozsahu státních zásahů ve prospěch domácích automobilek použil především deskriptivní případovou studii (v souladu s aktuálními metodologickými poznatky např. dle Yina³) ve vybraném odvětví automobilového průmyslu.

Autor vyvodil obecné závěry ohledně fungování čínského státního kapitalismu, jeho omezení a jeho silných a slabých stránek pomocí jednotlivých dílčích poznatků z předchozích kapitol.

V tomto výzkumu byl kladen důraz na jeho rigoróznost, především pak na dostatečně detailní a komplexní poznání problematiky související s analýzou čínského ekonomického systému. K tomu přispěla nejen pečlivá rešerše a rozbor existujících pramenů, ale i výše zmíněný primární kvalitativní výzkum spočívající ve strukturovaných rozhovorech.

Současný stav výzkumu

Jak již bylo několikrát řečeno, analýza ekonomického systému je složitou záležitostí, nejen díky komplexitě zkoumaného tématu. Již definování pojmů jako je kapitalismus, tržní ekonomika a následné definování anglosaského, evropského a asijského modelu bylo velkou výzvou. V první kapitole byly proto využity různé prameny, které srovnávání umožnily. Především je vhodné zmínit knihu

3 YIN, Robert K. *Case study research: design and methods*. 4th ed. Los Angeles, Calif.: Sage Publications, 2009.

The Global Economy and Its Economic Systems od Paula Gregoryho a Roberta Stuarta, která byla při klasifikaci a komparaci ekonomických systémů velmi důležitá, neboť využívá podobný úhel pohledu jako tato kniha.⁴ Pro základní definování paradigmat mezinárodní politické ekonomie a teoretické ukotvení knihy byla užita stručná, avšak z teoretického hlediska pečlivě zpracovaná kniha *Národní státy v globálních ekonomických procesech* od Martiny Jirákové spolu s myšlenkami obsaženými u Friedena a Lakea.⁵ Definici základních prvků asijského rozvojového systému pomohlo uplatnění paradigmatu letících hus, které velmi přesně zpracoval Terutomo Ozawa a další uznávaní japonští autoři.⁶ Při následném vymezení základních prvků státního kapitalismu byla situace možná ještě složitější. Dostupných zdrojů není vzhledem k „mládí“ současného užití tohoto termínu dostatek. Výjimku v tomto ohledu tvoří kniha od Iana Bremmery, která se velmi uceleně zabývá problematikou státního kapitalismu, avšak je vzhledem k zaměření autora spíše politologickou a mezinárodně politickou studií méně akademického charakteru.⁷ Z dalších příspěvků lze zmínit články v časopise *The Economist*.⁸ Z těchto důvodů zde uvedená definice státního kapitalismu může sice působit prostě, ale je důsledkem dlouhodobého studia široké škály pramenů a v jistých ohledech doplňuje definice stávající a přináší nové podněty, které předkládá vědecké komunitě k posouzení.

Druhá kapitola knihy zaměřená na čínské ekonomické myšlení, čerpá z dostupných prací čínských badatelů v angličtině a čínštině, z překladů relevantních pasáží děl od sinologů a výjimečně i přímo od autora. V tomto ohledu byl velmi přínosný jeho studijní pobyt v Číně, při kterém se seznámil s čínsky psanou knihou od Jichuang Hua, v České republice nedostupnou, která se v hrubých rysech věnuje právě problematice čínského ekonomického myšlení v dějinách.⁹

4 GREGORY, Paul R. a STUART, Robert C. *The global economy and its economic systems*. International ed.: South-Western Cengage Learning, 2014.

5 JIRÁKOVÁ, Martina. *Národní státy v globálních ekonomických procesech*. Praha: Professional Publishing, 2010; FRIEDEN, Jeffry a LAKE, David A. *International political economy: perspectives on global power and wealth*. London: Routledge, 1995.

6 OZAWA, Terutomo. *The rise of Asia: the „flying-geese“ theory of tandem growth and regional agglomeration*. Cheltenham: Edward Elgar, 2009.

7 BREMMER, Ian. *The end of the free market: who wins the war between states and corporations?* New York: Portfolio, 2010. Český překlad „Konec volného trhu“ vyšel v roce 2014.

8 The rise of state capitalism. In: *The Economist* [online]. The Economist, 2012 [cit. 2018-07-12]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/21543160>.

9 HU, Jichuang a TAN, Min. *Zhongguo cai zheng si xiang shi*. Beijing: Xin hua shu dian Beijing fa xing suo fa xing, 1989.

Jichuang Hu vydal kompilát i v anglickém jazyce. Přes detailní rešerši literatury nebylo možné nalézt západního badatele, který by se tematikou uceleně zabýval z pohledu ekonomického systému a vlivu státu v něm. Tato kapitola knihy je tak do jisté míry průkopnická vzhledem k rozsahu matérie a délce čínských dějin. Právě vzhledem k těmto omezením se jedná především o výběr základních myšlenkových východisek a několika nejvýznamnějších ekonomických myslitelů, kteří měli na vývoj v Číně významný vliv. Pro zkoumání reálií úpadku dynastie Qing posloužily zajímavé studie od Alberta Feuerwerkera, Tuan-Hwee Snga a Davida Landese.¹⁰

Počínaje třetí kapitolou jsou v textu užity poznatky získané autorem při hloubkových strukturovaných rozhovorech s čínskými akademiky, podnikateli, představiteli státních podniků a v menší míře i politiky ohledně fungování čínské ekonomiky. Následně autor na toto téma hovořil i s cizinci, kteří v Číně dlouhodobě pracují a žijí. Tyto znalosti z praxe pomáhají knihu více ukotvit do reálného prostředí a fungování státního kapitalismu v Číně a rovněž ji obohacují o jinak nedostupné informace.

Ač bylo zájmem autora přímé citování všech zdrojů použitých v této knize, většina osob odmítla uvedení jejich jména. Dokonce v mnoha případech i zmínění instituce, ze které pocházejí. Toto je samo o sobě zajímavým ukazatelem pro předmět zkoumání knihy. Tento postoj totiž indikuje jistou sensitivitu námětu této knihy. Stejně jako v dalších zemích je i v Číně fungování ekonomiky důležitým kritériem hodnocení a vnímání vlády, a proto je citlivým tématem, obzvláště při rozhovorech s cizincem. Vzhledem k těmto podmínkám je zjevné, že za této situace není pro západní badatele či pozorovatele lehké získat relevantní informace, což obecně limituje dostupné akademické zdroje. Například bez znalosti čínštiny nemohla proběhnout řada klíčových rozhovorů o fungování čínské ekonomiky. Opět v tomto případě hrál důležitou roli studijní pobyt autora v Číně, během kterého mohla proběhnout celá řada podnětných rozhovorů o tématu. Další unikátní informace pak autor načerpal i díky své práci

10 FEUERWERKER, Albert. The state and the economy in late imperial China. *Theory and Society* [online]. 1984 [cit. 2018-07-20]. Dostupné z: <http://link.springer.com/10.1007/BF00213228>; SNG, Tuan-Hwee. Size and dynastic decline: The principal-agent problem in late imperial China, 1700–1850. *Explorations in Economic History* [online]. 2014, s. 107–127 [cit. 2018-07-20]. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0014498314000205>; LANDES, David S. *Bohatství a bída národů: proč jsou někteří tak bohatí a někteří tak chudí*. Praha: BB art, 2004.

v česko-čínském obchodním prostředí. Seznam institucí, s jejichž představiteli probíhaly tyto rozhovory, je uveden v příloze č. 1. V příloze č. 3 jsou dále uvedeny konkrétní informace o metodách aplikovaných při rozhovorech a základní okruhy diskutovaných témat.

Pro směřování ekonomických reforem byla velmi poučná kniha Yasheng Huang, která se částečně rovněž zabývá přístupem státu k ekonomice a nastavením čínského ekonomického systému.¹¹ Obecně pak platí, že zejména informace o fungování státních podniků a státních bank se dají poměrně obtížně získat. Je nutné studovat výroční zprávy samotných podniků či bank nebo různé výstupy Ústřední státní komise pro řízení státního majetku (v textu knihy dále SASAC; State-owned Assets Supervision and Administration Commission of the State Council; 国务院国有资产监督管理委员会) v čínštině. Jenže samotný vlastník státních podniků SASAC o sobě zveřejňuje relativně málo informací. Literatura v angličtině se často omezuje na pouhé konstatování moci SASAC. Výjimku tvoří například analýza státních podniků v Číně pro U. S. – China Economic and Security Review Commission, která ovšem na druhé straně má často tendence zveličovat rizika pro americkou ekonomiku.¹² Zbývající informace pocházejí například ze studie OECD z roku 2009 a z několika článků v angličtině na toto téma. Pro část o státních subvencích domácích podniků byla rovněž důležitým zdrojem kniha od manželů Haleyových o dotacích v čínské ekonomice.¹³

Přínosy knihy

Dle rešerše literatury provedené autorem neexistuje v češtině ani angličtině publikace, která by se uceleným způsobem zabývala čínským ekonomickým systémem a vlivem státu v něm. Existuje řada studií, které rozebírají určité segmenty čínské ekonomiky nebo představují čínské ekonomické reformy po roce 1978. Obecně však publikace o čínské ekonomice mají z hlediska zaměření této knihy několik nedostatků. Prvním je skutečnost, že představují analýzu k určitému

11 HUANG, Yasheng. *Capitalism with Chinese characteristics: entrepreneurship and the state*. New York: Cambridge University Press, 2008.

12 SZAMOSSZEGI, Andrew a KYLE, Cole. An Analysis of State-owned Enterprises and State Capitalism in China. In: *The U.S.-China Economic and Security Review Commission* [online]. Washington, D. C., 2011 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: http://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/10_26_11_CapitalTradeSOE_Study.pdf.

13 HALEY, Usha C. V. a HALEY, George T. *Subsidies to Chinese industry: state capitalism, business strategy, and trade policy*. New York: Oxford University Press, 2013.

časovému bodu, ve kterém je čínský systém srovnáván s určitým ideálním či žádoucím systémem, zpravidla s americkým či s mezinárodními pravidly. Byť jsou podobné studie často velmi detailní a přínosné, nejsou schopné odpovědět na otázky týkající se směřování čínského systému. Výsledkem je pak souhrn nedostatků čínského systému bez širšího kontextu.

Další slabinou studií je tendence nahlížet na čínskou ekonomiku v již překonaném prismatu centrálně plánované ekonomiky a její transformace, čímž zcela zanedbávají historický rozměr čínského ekonomického rozvoje. Často rovněž podobné publikace vycházejí inherentně z toho, že Čína cíleně směřuje k tržní ekonomice, resp. že Čína bude přejímat „západní“ principy ekonomických systémů. Avšak je tomu opravdu tak? Dá se očekávat, že Čína se svou dlouhou civilizační tradicí bude automaticky přejímat západní postupy?

Právě proto je nutné analyzovat čínskou ekonomiku a její směřování jako celek, neboť jen tak je možné jí lépe porozumět i předvídat budoucí vývoj. Analýza segmentu ekonomiky, nám může pomoci získat detailní vhled do jedné části skládačky jménem čínský ekonomický systém, ale nemůže sama o sobě zajistit porozumění celku a cílům státu, respektive porozumění základních institucionálních nastavení čínské ekonomiky. Hlavním přínosem této knihy tedy je, že analyzuje čínskou ekonomiku holisticky, vždy však s důrazem na vliv státu v ekonomice.

V této souvislosti je vhodné si položit otázku, zda čínské ekonomické reformy opravdu směřují k zavádění tržní ekonomiky. Tento předpoklad se především díky čínské obratnosti při vyjednávání stal obecně uznávaným paradigmatem. Pouze málo badatelů se však věnuje důkladné analýze čínských reforem a jejich směřování. Tato kniha je tak jednou z mála publikací, které testují hodnověrnost paradigmatu o tržním směřování čínských ekonomických reforem, čímž přispívá zejména ve třetí a čtvrté kapitole k debatě o současné čínské ekonomice.

Zároveň není možné několik tisíc let vývoje čínské civilizace stáhnout na analýzu čínské ekonomiky po roce 1949, resp. 1978, zvláště když systém zaváděný v Číně po roce 1949 je z čínského pohledu „importem“. Marxistická ideologie není pro současný vývoj v Číně relevantní. Právě proto je kniha zaměřena i na čínské ekonomické myšlení v minulosti, neboť jen tak je možné pro následující analýzu čínského ekonomického systému získat odpovídající kontext bez inherentních zjednodušení či automatického užívání západních pojmů pro popis čínské reality. Tento přístup se prolíná celou knihou, ale nejpatrnější je ve druhé a třetí kapitole.

Pojem státní kapitalismus, se kterým kniha hojně operuje, je pojmem relativně novým. Je tomu tak proto, že až do nedávna nebylo nutné ekonomický systém s kvalitativně významnější úlohou státu definovat. Stačilo užívat pojmy z období bipolárního světa studené války, kdy byly socialistické ekonomiky označovány jako centrálně plánované. Po rozpadu Sovětského bloku a ekonomické diskreditaci centrálně plánovaných ekonomik panovalo přesvědčení, že všechny země budou přirozeně směřovat ke kapitalistické tržní ekonomice. Avšak vývoj tomu neodpovídá. Ruská, čínská, brazilská či saudsko-arabská ekonomika funguje laicky řečeno jinak, s výraznějším vlivem státu v ekonomice. Nezdá se, že by tyto země byly na pokraji ekonomického kolapsu nebo že by se jejich ekonomické systémy staly „přes noc“ tržní ekonomikou. Navíc byla krizí z let 2008–2009 podkopána nedotknutelnost západního modelu tržní ekonomiky.

V tomto kontextu je potřeba určitým způsobem objektivní realitu odlišnosti jistých ekonomických systémů na základě významnější úlohy státu definovat. Právě zde tedy přichází potřeba zkoumání a zpřesňování termínu „státní kapitalismus“, neboť bez jeho řádného definování není možné pochopit kontext fungování některých významných ekonomik světa. V první kapitole je zkoumán státní kapitalismus a je představena vlastní definice, respektive její zpřesnění.

Čína je často obviňována z nedodržování mezinárodních pravidel a z nadržování domácím producentům. Existuje mnoho studií, které se regulacím a bariérám vstupu zahraničních výrobců věnují. Opět ale převládají publikace s velmi úzkým zaměřením. Avšak pro vyjednávání s Čínou v rámci WTO, dalších mezinárodních organizací či v kontextu hrozící obchodní války je třeba znát celý rozsah čínských státních podpor domácím podnikům. Vždyť k čemu je vyjednaný svobodnější přístup zahraničních subjektů do určitého odvětví v Číně, když budou domácí podniky znevýhodněny dotovanou elektřinou, pozemky, dotacemi na výzkum a vývoj či bankovními úvěry? Zahraniční subjekty pak stejně budou v jasné nevýhodě, neboť jejich vlády jim takové subvence neposkytují. Právě proto je čtvrtá kapitola věnována problematice dotací a podpor v čínské ekonomice. Závěry této kapitoly mohou v dnešní době posloužit jako vyjednávací argumenty pro jednání s čínskou vládou.

Autor věří, že z výše uvedených důvodů je kniha relevantním příspěvkem k debatě o čínské ekonomice, a je přesvědčen o jejím praktickém využití pro pochopení dnešní čínské ekonomiky i při vyjednávání s Čínou.

Výzkumná omezení

Výzkumná omezení souvisí částečně s výše vytyčenými celostními přístupy. Vzhledem k zaměření knihy je potřeba definovat velmi komplexní pojmy jako je např. ekonomický systém, tržní ekonomika atd. Za účelem dodržení hlavního cíle knihy, tj. odpovědi na výzkumnou otázku, není možné v rámci knihy všechny tyto pojmy diskutovat do hloubky. Pro zájemce o srovnávání ekonomických systémů je k dispozici celá řada publikací zaměřených pouze na toto téma.

To samé platí pro velmi zajímavou oblast čínského ekonomického myšlení nebo obecně pro čínské myšlení. Druhá kapitola tvoří pouze základní průřez klíčovými teoriemi či politikami a není možné ji brát jako základní studii k tématu. Na relevantní průřezové studie kniha odkazuje, avšak vzhledem k zaměření na současnou Čínu se nelze věnovat čínským myslitelům více do hloubky.

Se zřetelem ke snaze odpovědět na otázky související s čínským ekonomickým systémem obecně, je i v kapitole třetí a čtvrté nutné zobecnování. Proto se kniha věnuje aspektům souvisejícím s úlohou státu v ekonomice a nezaměřuje se více např. na průběh reforem či další velmi zajímavá témata. Opět i v tomto případě kniha odkazuje na relevantní studie k námětu. Ve čtvrté kapitole jsou díky případové studii zacílené na jeden vybraný sektor ukázány obecné poznatky ohledně ekonomického systému v konkrétním případě.

1

SVĚTOVÁ EKONOMIKA
A EKONOMICKÉ
SYSTÉMY

*„Komunismus může být poražen jako ekonomický systém,
ale jako model státní dominance je velmi živý v ČLR a Putinově Rusku.“*

Michael Ignatieff¹

Světová ekonomika se neustále proměňuje a vzhledem k její rozsáhlosti a rozmanitosti se rovněž obtížně zkoumá, obtížně interpretuje a ještě obtížněji se předpovídá její další vývoj. Nicméně i takto komplexního a obtížného úkolu se vědci více či méně úspěšně ujali, takže dnes i přes výše zmíněné disponujeme nástroji a metodologií, jak světovou ekonomiku analyzovat. Dalo by se říci, že teorií přispívajících k porozumění světové ekonomice je možná až příliš. Je možné sem zahrnout teorie od merkantilistů, přes klasické ekonomy až k behavioristům a institucionálním ekonomům.

Většina teorií se shoduje v tom, že stát je důležitým subjektem ve světovém ekonomickém systému. Debata o proměnách konceptu státu a omezování státní suverenity je jistě velmi relevantní pro současný výzkum. Pro zkoumání světové ekonomiky je pro účely této knihy ale vhodné se ztotožnit se státem jako se základní jednotkou světového ekonomického systému a níže hned ukázu proč.

1 Michael Ignatieff je bývalým předsedou kanadské liberální strany a v současnosti profesorem na John F. Kennedy School of Government na Harvardu a také rektorem Central European University .

Ekonomický pokrok (economic progress) není v současnosti rovnoměrný, nicméně například kolem roku 1500 byly rozdíly mezi regiony výrazně menší.² Ekonomický pokrok je přitom pojmem širším než například ekonomický růst. Zatímco ekonomický růst je definován relativně jednoznačně jako nárůst reálného HDP (nebo HDP per capita) za jednotku času, u pokroku je situace méně přehledná.³ Literatura se navíc nevěnuje srovnání významu pojmů ekonomický pokrok a ekonomický rozvoj. Zdá se rovněž, že i obsah samotných těchto pojmů se mění postupem času s naším chápáním ekonomických procesů. Ekonomický pokrok je definován obvykle jako schopnost společnosti poskytnout svým členům vyšší příjmy, lepší materiální podmínky či lepší kvalitu života. V jiném, užším pojetí je pak ekonomický pokrok schopností ekonomiky vytvořit více produktu se stejnými zdroji. V tomto pojetí je tedy ekonomický pokrok závislý pouze na produktivitě ekonomiky.

Ekonomický rozvoj (economic development) je pojmem, který se nyní užívá častěji, a dle autora je pojmem podřazeným ekonomickému pokroku. Ekonomický rozvoj se svým důrazem na kvalitativní vyjádření vývoje ekonomiky (ekonomický rozvoj je definován jako proces, kterým stát zlepšuje ekonomický, politický a sociální blahobyt obyvatel) v některých ohledech nahradil pojem ekonomický pokrok.⁴ Oba pojmy jsou shodné v tom, že tvoří nástavbu k ekonomickému růstu, i když ten je jejich důležitou částí.⁵

2 GREGORY, Paul R. a STUART, Robert C. *The global economy and its economic systems*. International ed.: South-Western Cengage Learning, 2014.

3 Ibid.

4 Tato definice pojmu ekonomický rozvoj (economic development) například viz: CARRÉE, Martin, André VAN STEL, Roy THURIK a Sander WENNEKERS. *Small Business Economics* [online]. 2002 [cit. 2018-12-03]. DOI: 10.1023/A:1019604426387. ISSN 0921898x. Dostupné z: <http://link.springer.com/10.1023/A:1019604426387> či SCHUMPETER, Joseph A. *The theory of economic development: an inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle*. Harvard economic studies, v. 46.

5 Na poli zkoumání produktivity ekonomického systému, která s ekonomickým pokrokem souvisí je přijímanou autoritou například Světové ekonomické fórum (World Economic Forum), které definuje konkurenceschopnost jako klíčovou determinantu ekonomiky. Následně pak definuje 12 pilířů konkurenceschopnosti. Těmito pilíři jsou: Instituce; Infrastruktura; Makroekonomické prostředí; Zdraví a základní vzdělání; Vyšší vzdělávání; Efektivita trhu se zbožím; Efektivita trhu práce; Úroveň rozvoje finančního trhu; Technologická připravenost; Velikost trhu; Úroveň podnikání; Inovace. Více viz: Methodology: The 12 pillars of competitiveness. *World Economic Forum* [online]. 2015 [cit. 2018-12-03]. Dostupné z: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015/methodology/>.